

בס"ד
"שיעורי ליל שישי"
בישבה"ק ברכת יצחק
 שנה י"ב
פרשת בא
אכילת חמץ בתוספת יום טוב

א. נחוד נא חידה, האיך יתכן שיהיה מותר לאדם לאכול חמץ בחג הפסח לכתחילה ללא היתר של אנוס או חולה. התשובה לכך בדברי המג"א (סי' תצ"א) וכך כותב המג"א, מי שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל, צ"ע אם מותר לו לאכול חמץ, דלכאורה נראה שמותר לאכול, דכיון שחשכה לילה הוי כחול לכל מילי, אלא שחכמים אמרו שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפילה, אבל איסור חמץ אין תלוי בהבדלה, שהרי אף בחול המועד אסור לאכול חמץ, ולכן כיון שחשכה מותר לאכול חמץ.

ובפשטות כוונת דבריו, שמה שאדם מוסיף מחול על הקודש, באמת היום איננו נמשך, ובעצמותו הוא יום חול, אלא שרבנן הטילו איסור על הגברא לעשות מלאכה קודם שיבדיל, וממילא איסור חמץ אינו כלול בזה.

אלא שצ"ב למה הוסיף המג"א שגם בחול המועד יש איסור חמץ, והיינו שהאיסור חמץ אינו תלוי בשם יו"ט, ולא הסתפק במה שאמר שהיו"ט עצמו אינו נמשך אלא הוא חול כמש"כ בדבריו. ואפשר שמשום שהיה קשה לו, מנין לנו שרק איסור מלאכה אסרו, אולי רבנן אסרו שאר הלכות הנהוגות ביו"ט, ולכן המשיך המג"א ומבאר שאיסור חמץ, לא נובע מהשם יו"ט שהרי גם בחול המועד אסור לאכול חמץ, וכיון שהאיסור חמץ לא נובע מהשם יו"ט, הרי מסתבר שרבנן לא המשיכו את האיסור משחשכה הגם שלא הבדיל. (ועי' בשו"ע הרב שנראה שכך הבין בדברי המג"א).

ברכה על סוכה בתוספת יו"ט

ב. כעין מש"כ המג"א לענין חמץ, מצינו גם בדבריו לענין סוכה. שהנה כתב הרמ"א (או"ח סי' תרל"ט ס"ג) לגבי ישיבת סוכה, שלא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה. וכתב עלה המג"א (ס"ק י"א) שקידוש הוא יכול לעשות קודם שחשכה, אלא שברכת לישב בסוכה והמוציא יאמר בלילה, שהרי אפילו בפסח היה ניתן לקדש מבעוד יום, אילולי שיש חיוב של ד' כוסות. אך למעשה אומר המג"א שמכיון שמברך על הסוכה ואח"כ ברכת הזמן, יש לו לעשות את הקידוש בלילה.

ובפשטות הדבר צ"ב, שאם אנו אומרים שניתן לעשות קידוש, ע"כ שהיו"ט כבר החל, וא"כ למה שלא יוכל לברך על הסוכה. אך להאמור בדבריו לענין אכילת חמץ, י"ל שכשם שאיסור חמץ לא תלי ביו"ט, מכיון שגם בחול המועד יש איסור אכילת חמץ, ה"ה לענין סוכה, שמצות ישיבת הסוכה, אינה שייכת ליו"ט דסוכות, שהרי גם בחול המועד יש לו ליישב בסוכה, ומשום כך אינו יכול לברך על הסוכה, עד שתחשך.

אך צ"ב מש"כ המג"א לענין היתר אכילת חמץ קודם הבדלה, משום שהוא כחול, שלכאורה סברא זו בודאי לא ניתנת להאמר בתוספת של קודם השבת, שהרי א"כ לא היה שייך לעשות קידוש כלל. וע"כ שיש לחלק בין תוספת דקודם השבת לתוספת של אחר השבת, ובהכרח שתוספת דקודם השבת הוא

כן המשכה של החפצא של היום, וא"כ קשה למה לגבי מצות סוכה, לא אמרין שיוכל לברך על הסוכה.

סתירת דברי התוס' בהתייחסות לתוספת יו"ט

ג. והנה עיקר הדבר שתוספת יו"ט אינה כיו"ט לכל דיניו, מבואר גם בתוספות בכתובות (דף מ"ז א' ד"ה דמסר) שכתבו, שהגם שאסור לשאת אשה בחג, משום דדרשינן "ושמחת בחגך" ודרשינן ולא באשתך, מ"מ בתוספת יו"ט מותר, מכיון שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא. ומבואר שהמושג של תוספת יו"ט אינו המשכה של היום לכל דיניו.

אמנם העירו הקו"ש (פסחים אות רי"ב) והדברי יחזקאל (סי' מ"ה סק"ה) שמדברי התוס' בפסחים (דף צ"ט ב') מבואר דלא כהתוס' בכתובות, שכתבו שמצות אכילת מצה הוא דוקא משיחשך היום, ולא כמו שמצינו לענין שבת, שיכול לקדש בעוד היום גדול (כשקיבל ע"ע תוספת שבת), וטעמא דלגבי אכילת מצה כתיב "בלילה" ותוספת יו"ט לא הוי לילה, ויש לדייק מדבריו, שאילולי דרשה זו, הסברא היתה נותנת שניתן לקיים מצות אכילת מצה בזמן תוספת יו"ט, ולכאורה כמו שאין מצות שמחה בתוספת יו"ט היה צ"ל של"ש קיום מצות מצה בתוספת יו"ט גם לולי הדרשא, נמצא א"כ שיש כאן מח' הראשונים.

הבדל בין דינים התלוים בתאריך לדינים התלויים בקדושה

ד. והנה מצינו בכמה מקומות סתירה לכאורה, בין התוספת שבת לשאר דינים. כגון לגבי ספירת העומר שכתב המשנה ברורה (סי' תפ"ט סעיף ט"ז) שאפילו אם התפלל ערבית וקיבל שבת, לא יספור ספירת העומר. ולכאורה אם קיבל שבת בהכרח שהוא מצוי עתה ביום הבא, ולמה שלא יוכל לספור.

עוד מצינו לגבי ספירת נקיים של נדה, שהדין הוא (שו"ע יו"ד סי' קצ"ו ס"א), שהפסק טהרה, יש לעשות קודם הלילה, כיון שצריכה לספור שבעה ימים נקיים תמימים, ולכן צריכה לבדוק שחדלה מלראות דם, קודם חשכה. והרמ"א הביא מחלוקת הפוסקים מה הדין, אם הציבור הקדים וקיבל שבת, (שאזי הדין הוא שהמיעוט נטפל לציבור אפילו אם לא קיבל בעצמו) האם יכולה לעשות הפסק טהרה, לאחר מכן, והרמ"א (שם) מסיק שנוהגים לכתחילה להזהר, ובדיעבד אין לחוש.

וצ"ב שאם אנו אומרים שקיבלה שבת בהכרח שכבר התחיל היום הראשון האמור להיות הראשון לשבעה נקיים, ולמה שתוכל להפסיק בטהרה.

ובביאור הגר"א שם (סק"ו) כתב שכל דין שאינו שייך לשבת, לא אומרים שהוא שבת, והביא לזה מקור מדברי התוס' בכתובות הנ"ל. והדברים צ"ב.

ה. וביאור הדבר הוא שבשבת ומועד יש ב' חלקים, הא' התאריך המחייב דינים המיוחדים לו, והקדושה שניטעה בעצם היום, וכשאדם מקבל על עצמו קדושת שבת ויו"ט, אינו משנה בכך את התאריך של היום, אלא ממשיך את קדושת השבת ומקדימה ליום שלפניו.

והיינו שספירת העומר תלוי במנין הימים, וכל יום מימי הספירה מחייב את האדם למנותו, וכשאדם מקדים ומקבל את השבת, אי"ז אומר שהוא מקדים את ביאת היום הבא, אלא שיש בכוחו להמשיך את קדושת השבת והיו"ט לתאריך של היום הקודם. וזה כוונת הגר"א שדינים שאינם נובעים משבת לא בטלו כאשר קיבל שבת, מכיון שעצמותו של התאריך נשאר על מקומו.

ולפי"ז מובן גם לענין ספירת שבעה נקיים, שהגם שקיבלה שבת, מ"מ השבעה ימי נקיים לא תלויים בקדושת השבת, אלא תלויים בספירת מנין של ימים, ולכן גם כאשר קיבלה ע"ע שבת, מ"מ לגבי הנידון של הגדרת היום, עדיין היא מצויה ביום הקודם שהמאפשר לאשה לעשות הפסק טהרה.

ו. ולפי"ז ביארו האחרונים דברי התוס' בכתובות שכתבו שמותר לישא אשה בתוספת יו"ט, שהרי המקור לאיסור לישא אשה במועד נובע מחמת הדין שמחה המוטל על האדם לשמוח ביו"ט מבלי שיערבב בזה שמחת הנישואין. והנה מבואר בגמ' במו"ק (דף ט' א') ששמחת חתן מדאורייתא היא יום אחד, נמצא א"כ שאם נושא אשה סמוך לשקיעה, הרי תם מצות שמחתו בלילה, ומאידך מצות שמחה של יו"ט היא ביום של יו"ט עצמו, וא"כ אין סתירה בין ב' חיובי שמחה אלו.

אבל לגבי מצות אכילת מצה שתלויה ביום עצמו, הרי כאשר מקדים את קדושת היו"ט היה מקום לומר שיכול לצאת יד"ח מצה, אלא שלמדנו מפסוק שהמצוה יכולה להתקיים רק בלילה, אבל לולי הפסוק היה יוצא יד"ח כיון שהשם מועד מחייב את מצות הסוכה.

ז. אמנם לגבי מצות סוכה הדין שונה, כיון שמצות ישיבת הסוכה, אינה שייכת דוקא ליו"ט של סוכה, שהרי גם בחול המועד יש מצוה לישיב בסוכה, נמצא א"כ שהמצוה תלויה בתאריך ולא בקדושת המועד, ולכן כתב המג"א שהגם שיכול לעשות קידוש על היו"ט, מ"מ אינו יכול לקיים מצות סוכה התלויה בתאריך, שסו"ס התאריך עדיין לא הגיע.

ח. ולפי"ז מובנים היטב דברי המג"א לגבי היתר אכילת חמץ קודם הבדלה, שנימק את ההיתר בכך שאיסור חמץ לא תלוי ביו"ט, והיינו שגם אם נאמר שממשיך קדושת יו"ט ואסור במלאכה, מ"מ מכיון שגם בחול המועד אסור לאכול חמץ, בהכרח לא קדושת היו"ט גורמת איסור אכילת חמץ, אלא התאריך, והרי מצד התאריך הוא יום חול, ולכן מותר לו לאכול.